

MONIKANSALLISET EUROKIELEN NORMIT

Voidaanko eurokielen, Euroopan unionin viranomaiskielen, suuntaa ohjaillla? Aikana, jona kielensuunnittelusta tai kehittämisestä puhutaan vältellen ja kiertoilmaisuin, tuntuu varsin uskaliaalta puhua kokonaisen kielirypään kehittämisestä. Unioitumisensa myötä Suomesta ja suomen kielestä on kuitenkin tullut osa viidentoista jäsenmaan ja yhdentoista virallisen EU-kielen yhteisöä. Tämä yhteisö puolestaan toimii kielen kautta. Rajaton

taloudellinen toiminta edellyttää myös rajatonta kielellistä toimintaa monikansallisissa kehyksissä. Näissä kehyksissä suomen ja sen variantin eurosuomen mahdollinen ohjailu toimii ja on mielekästä ainoastaan osana kaikkien eurokielten yhteistä ohjailua. Niinpä myös kielensuunnittelun konkretisoituma, kielenhuolto ja kielinormit ovat monikansallisia.

Euroopan unioni on oikeusyhteisö, jonka lainsäädäntöä sovelletaan sellaisenaan

▷

jäsenmaissa. Monista muista monikansallisista yhteisöistä poiketen sen tulee tarta tämä lainsäädäntö tasapuolisesti kaikkien jäsenmaitensa kielillä. EU:n miljoonasivuisen vuosittaisen tekstimassan tuottaminen kaikilla yhteisön virallisilla kielillä edellyttäisi kuitenkin niin valtavaa laatijakoneistoa, ettei siihen ole varaa eikä resursseja. Niinpä tekstien laatijoiden, unionin virkamiesten käytössä ovat unionin *työkiele*t, tilannekohtaisesti määriteltävät sisäisen toiminnan käyttökielet. Näitä kieliä ovat yleisimmin ranska ja englanti, joskus myös saksa.

Ranskan vahva asema EU:ssa ei ole sattumaa. Euroopan yhteisöjä perustettaessa vuonna 1951 kolme sen kuudesta perustajavaltiosta oli ranskankielisiä. Myös kaikissa EU:n toimielinkaupungeissa puhutaan ranskaa. Englanti on nostanut päätään liittymisestään vuonna 1972, ja englannin kieli on tällä hetkellä *pohjakielenä* — kielenä, jolla asiakirja on alun perin laadittu — 30–50 prosentissa EU-teksteistä. Saksan kielen merkityksen voisi arvailla lisääntyvän, semminkin kun se on Saksojen yhdistymisen jälkeen unionin eniten puhuttu kieli. Vaikka saksaa puhuu äidinkielenään jo 25 prosenttia unionikansalaisista, laaditaan itse unionin asiakirjoista vain alle 5 prosenttia alkuaan saksaksi.

Muille kuin työkielille (esimerkiksi suomen kielelle) laatiminen tapahtuu kääntämisen kautta. Tällöin käytetään ensisijaisena lähtökielenä tekstin pohjakieltä, mutta myös muita kieliversioita voidaan ja tulisikin käyttää käännösstrategioita ja termivalintoja pohdittaessa. Käännösprosessina eurokielen kääntäminen poikkeakin merkittävästi perinteisestä lähtökielestä kohdekieleen kääntämisestä, jossa kääntäminen mielletään kulttuuriseksi uudelleentulkinnaksi.

Koska yksittäinen eurokieli toimii osana muiden eurokielten järjestelmää, ei voi-

da puhua käännöksen sijoittamisesta osaksi kohdekielen kulttuuria. Prosessi on miltei päinvastainen, suomenkielinen euroteksti sijoitetaan osaksi suurempaa kulttuurijärjestelmää. Teksti ei toimi yksinään tyhjiössä, vaan taustalla on tieto sen asemasta kyseisessä järjestelmässä. Niinpä tässä yhteydessä voitaisiin puhua myös perinteisen kulttuurien välisen viestinnän sijaan kulttuurien yhteisestä viestinnästä. Tässä viestinnässä on lähtötekstin sijaan hallitsevassa asemassa *lähtökulttuuri*, jonka osaksi eri yhteisökielet asettuvat. Yhden eurokielen ohjailu ei ole myöskään mahdollista ottamatta huomioon tätä yhteistä kulttuurijärjestelmää, sen käytänteitä ja normeja.

Eurokielen ohjailu on monesti tarpeen, sillä EU:n käännöstoiminta on usein hyvin vaativaa suhteessa muuhun kääntämiseen. Tähän vaikuttaa erityisesti kolme tekijää. Ensinnäkin käännösten pohjatekstien laatija on joutunut suuressa osassa tapauksia laatimaan tekstin muulla kuin äidinkielellään. Kyseessä on siis jo alun perin käännös. Tekstit ovat myös hyvin erikoistuneita ja sisältävät paljon erikoistermistöä, aina moottoriajoneuvojen päästöistä viininvalmistukseen. Lisäksi unionikoneiston tuottama suuri tekstimassa vaikuttaa käännöstahtiin: kiireellinen kääntäminen ei jätä aikaa syvällisiin termipohdintoihin. (Labrie 1993: 99–100.) Kielenohjailulle tuleekin luoda toimivat ja kiireiseen rytmiin soveltuvat, reaaliaikaiset toimintamallit.

Euroopan unionin kieltä on ehditty kutsua monessa yhteydessä *direktiivikieleksi*. Tällä tarkoitetaan unionin tuottamien säädösteksien, perustamissopimusten, direktiivien, asetusten, päätösten, päätöslauselmien ja suositusten kielimuotoa. Vaikka prosentuaalisesti merkittävämpi osuus EU-teksteistä muodostuu erilaisista valmisteluasiakirjoista — raporteista ja luonnoksista — lainsäädännöllä on toki

keskeinen asema EU:n kielenkäytössä, määritelläänhän siinä muissa euroteksteissä sittemmin toistuvat käsitteet, *eurotermit*. Eurolainsäädäntöä, direktiivikieltä, voitaisiinkin kutsua eurokielen sanakirjaksi.

Erityisen haasteelliseksi eurotekstilajiksi lainsäädännön tekee myös eri kielivarianttien samanmuotoisuuden vaatimus. Rinnan toimivien eurolainsäädännön toisintojen tulisi olla identtisiä niin sisällöltään kuin muodoltaankin. Samanmuotoisia tulisi olla myös tässä lainsäädännössä toistuvien vakiofraasien. Tämän vuoksi aiempaa lainsäädäntöä voitaisiin puolestaan kutsua eurokielen kieli- ja tyylioppaaksi, sillä kutakin alaa koskevissa perussäädöksissä on muotoiltu myöhemmissä teksteissä toistuvat sanonnat ja määritelmät.

Euroopan unionin asiakirjojen säädöksellinen luonne korostaa terminologian merkitystä, sillä säädöskielessä sanalla ja sen ilmaisevalla käsitteellä on suuri merkitys (Coulmas 1991: 8). Koska on kyse ylikansallisesta oikeusjärjestelmästä, on välttämätöntä luoda myös ylikansallisten termien järjestelmä, joka ylittää yksittäiset kansalliset variaatiot. Nämä ylikansalliset eurotermit syntyvät usein nostamalla käsitteiden abstraktiotaso yksittäisiä kulttuureja korkeammalle tasolle. Näin syntyy sekä sisällöltään että ilmiänsuultaan uusia ja ainakin ensinäkemältä läpinäkymättömiä käsitteitä. Tätä kautta ovat siirtyneet myös suomeen sellaiset eurotermit, kuten *interventioelin*, *koheesiorahasto* tai *primaarioikeus*. Ulkoasun lisäksi ymmärtämistä vaikeuttaa itse sisällön vaikeaselkoisuus.

Toki eurotekstit sisältävät myös kansallista käsitteistöä. Esimerkiksi yhteisön politiikkoja, kuten esimerkiksi maatalous- tai kalastuspolitiikkaa, käsittelevät tekstit sisältävät niin kansallista kuin yhteisöllistäkin termistöä. Kansallinen käsitteistö puolestaan hallitsee teksteissä, joissa kuvataan jäsenvaltioiden oikeudellista tai sosiaalista

järjestelmää. Kansallisen käsitteistön käyttö puoltaa myös osaltaan monikielisyyden periaatetta. Aika ajoin esille nostetun universaalikielen, *lingua francan*, käyttö osoittautuisi varmasti ylitsepääsemättömän hankalaksi tällaisissa teksteissä, jotka sisältävät runsaasti kulttuurisidonnaista termistöä.

Aivan oma luokkansa ovat koviin tieteesiin ja huipputekniikkaan liittyvät tekstit, joiden lainapohjainen termistö perustuu englannin hallitsemaan teknolektiin. Näissä englannin määräävä asema terminmuodostuksessa on jo tunnustettu tosiasia, on sitten kyse merkityslainoista tai suorista, ulkoasultaan vierasmuotoisista lainoista.

Suomenkielisissä eurokäännöksissä on pyritty Suomen säädöskielen viitoittaman tien mukaisesti kuitenkin välttämään vierassanoja aina kun mahdollista. Ei *integroida* vaan *yhdennetään* ja *subsidiariteetin* sijaan puhutaan *toissijaisuusperiaatteesta*. Toisaalta Brysselissä asioivat suomalaiset virkamiehet ovat tottuneet puhumaan asioista niiden englanninkielisillä termeillä ja saattavat vierastaa suomenkielistä vastinetta. Ovathan pohjakielen vierasperäiset termit käytössä myös silloin, kun he neuvottelevat kasvokkain paikallisten eurovirkamiesten kanssa. Mielestäni ei olekaan aina tarkoituksenmukaista eriyttää käännöskieltä liiaksi suomalaisten virkamiesten tai esimerkiksi lehdistön kielenkäytöstä. Saattaa nimittäin käydä niin, että eurosuomea ruvetaan vieroksumaan ja käytetään mieluummin esimerkiksi englanninkielisiä tekstejä ja termejä. Vaara on erityisen suuri, kun luodut termit eivät täysin toimi käyttöyhteydessään. Esimerkiksi voidaan ottaa jo aiemmin mainittu *subsidiariteetti*, jonka mukaan mahdollisimman suuri osa asioista siirretään hoidettavaksi itse jäsenvaltioissa. Termistä on käytetty useita suomalaisia vastineita. Virallinen EU-vastine on jo mainittu *toissijaisuusperiaate*, mutta

käytetty on myös *läheisyysperiaatetta* tai jopa *lähipäättöperiaatetta*. Toisaalta myös *subsidiariteetti* on pitänyt pintansa, ja se on luultavasti jopa tutumpi kuin suomalaiset vastineet. Sen äännösasun vaikeutta on varmasti omiaan lieventämään itse sanan lyhyys. Suomenkielisistä puolestaan vieroittaa yhdysmuodon moniosaisuus, pisimmillään nelisanainen kokonaisuus, johon kielen taloudellisuuden periaate ei ulotu.

Tuotetun eurotekstin suuri määrä asettaa erityisvaateita terminologialle. Yhteisön *akii* (ranskan sanasta *acquis*), tällä hetkellä voimassa oleva säännöstö, käsittää arviolta 50 000 painosivua säädöstekstiä. Koska kellään ei ole resursseja käydä läpi tällaista valtavaa tekstimassaa, on termikäytön oltava ehdottoman tarkkaa ja samojen termien kuvattava aina samoja käsitteitä. Nykyaikana näin suunnattoman käännösmuistin hallitsemisessa voidaan onneksi käyttää apuna erilaisia teknisiä apuvälineitä, teksti- ja termipankkeja. Toisaalta termit on lyötävä lukkoon nopeasti, eikä jo tehtyjä valintoja ole helppo jälkikäteen muuttaa. Tilaa ei jää tavallisessa kielenkäytössä jatkuvasti tapahtuvaan termien luonnolliseen karsiutumiseen, jossa kömpelöt tai epätarkoituksenmukaiset termivaihtoehdot poistuvat. Tästä syystä myös tietoisella kielensuunnittelulla on tärkeä asemansa EU:n termityössä.

Yhteisöterminologian suunnittelu ja huolto mainitaan ensimmäisen kerran jo Euroopan atomienergiayhteisön Euratomin perustamissopimuksessa vuodelta 1957, jossa määrätään yhdenmukaisen ydinalan terminologian laatimisesta. Tämän periaatteellisen linjanvedon voidaan katsoa käynnistäneen eurooppalaisen termityön (Labrie 1993: 70). Kyseisen työn konkreettisia hedelmiä ovat muun muassa EU:n lukuisat erikoisalojen sanastot, termipankit sekä terminologiayksiköt.

Eurokielille ovat myös tyypillisiä erilai-

set lyhenteet. Näitä ovat jo tutut EMU, ECU tai EURO, mutta myös HVK (hallitusten välinen konferenssi), ETPI (Euroopan turvallisuus- ja puolustusidentiteetti) tai ESR (Euroopan sosiaalirahasto). Lyhenteet voivat olla pysyviä tai tilapäisiä eli tiettyä tekstiä varten luotuja. Ne vaativat paljon kääntäjältä — ja jos ne päätetään jättää lyhennemuodossa tekstiin, myös lukijalta. Yhteisöissä käytiin 1990-luvun alussa vilkasta keskustelua eurokielen suunnasta. Tuon keskustelun tuloksena syntyneessä neuvoston päätöslauselmassa esitettiin yhtenä eurotekstien selkeytyskeinona lyhenteiden liiallisen käytön välttämistä. Muita keinoja oli muun muassa euroslangin ja liian pitkien virkkeiden välttäminen. (Résolution du Conseil N:o 93/C 166/1.)

On vielä vaikea sanoa, kuinka paljon eurokielen käytänteistä siirtyy suomen virkakieleen EU-asioita hoitavien kielenkäytön kautta. Vielä vaikeampaa on ennustaa eurokielen siirtymistä yleiseen kielenkäyttöön tai sen vaikutuksia tekstuaalitasolla. Varmaa kuitenkin on, että eurokieli tuottaa ja on jo tuottanutkin paljon uusia käsitteitä: on puhuttu jopa useista tuhansista uusista eurotermeistä. Kielinormit tai kielenohjailu auttavat toivottavasti luomaan mahdollisimman hyviä ja ymmärrettäviä käsitteitä. Monikansallinen kielensuunnittelu auttaa myös selkeyttämään Euroopan unionin työkielillään tuottamia pohjatekstejä. Koska esimerkiksi Brysselin ranska poikkeaa vaikkapa Ranskassa käytetystä ranskan kielestä ja reagoi yleensä hitaammin kieleen kohdistuviin muutospaineisiin, on ohjailu varmasti tarpeen.

Monikulttuurisuus ja -kielisyys on yksi eurooppalaisen kulttuurin ominaispiirteitä. Tämä monikielisyys säilytetään ainoastaan käyttämällä kaikkia EU:n virallisia kieliä, puhumalla ja kirjoittamalla omaa eurokieltä. (Truchot 1994: 80–82.) Tuotteiden vapaa liikkuminen Euroopan sisämarkkinoilla

tarkoittaa myös kielten liikkumista näiden tuotteiden mukana. Monikielisyys luo kielelliset yhteismarkkinat, joiden monimuotoisuudesta ei tule tinkiä. Myös suomen kieltä — EU:n vähemmistökieltä — tulee vaalia ja käyttää muiden eurokielten joukossa johdonmukaisesti ja laadusta tinkimättä. ■

INKALIISA VIHONEN

Pitkäsillanranta 7 a 21, 00530 Helsinki

Sähköposti: *Inkaliisa.Vihonen@ippa.pp.fi*

LÄHTEET

COULMAS, FLORIAN 1991: European integration and the idea of the national lan-

guage. – Florian Coulmas (toim.), *A language policy for the European Community* s. 1–43. Mouton de Gruyter, Berlin.

LABRIE, NORMAND 1993: *La construction linguistique de la Communauté européenne*. Champion, Paris.

Résolution du Conseil 93/C 166/1: relative à la qualité rédactionnelle de la législation communautaire. JOCE N:o C 166/1.

TRUCHOT, CLAUDE 1994: *Les conditions du plurilinguisme en Europe*. – Fernand Carton & J. M. Odéric Delefosse (toim.), *Les langues dans l'Europe de demain* s. 79–86. Presses de la Sorbonne Nouvelle, Paris.